

*Грущак Мар'яна Василівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
grusakmarana309@gmail.com*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Бородіца Світлана*

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ПОВІСТІ «САНАТОРІЙНА ЗОНА» М. ХВИЛЬОВОГО

Період активних змін після революції в Україні (20-ті роки ХХ століття) вимощений трагедіями та болем, але в той же час він позначився розвитком літературного життя, мистецьким потенціалом, творчою енергією, реалізованими у високохудожніх творах, нових за формою і змістом.

Ставши свідком того, як боротьба з радянською ідеологією втратила весь свій запал, відомий письменник М. Хвильовий усвідомлював приреченість існування вчорашніх борців революції. Персонажі прозаїка – романтичні особистості, котрі мріють жити в щасливому і гармонійному майбутньому, проте, як і сам письменник, зрозуміли марність своїх зусиль. Тоді останнім притулком для «безґрунтовних романтиків» стала санаторійна зона.

«Санаторійна зона» – один із найвизначніших творів М. Хвильового в контексті літературного процесу 20-х років ХХ століття, створений у період, коли травмоване революціями та Першою світовою війною українське суспільство намагалось прийти до тями, оговтатись від болючих втрат та визначити нові орієнтири для подальшого існування.

Аналізована повість входить до прозової збірки «Осінь» та, на думку Ю. Безхутрого, займає у ній центральне місце. Також літературознавець трактує назву збірки як таку, що відбиває суспільну психологію тієї доби, зокрема, піднесення та очікування змін, що повинні були змінити лад суспільства на краще завдяки більшовикам, та швидкі розчарування і зневіру

простого народу. Основною причиною цього було усвідомлення справжніх намірів та жорстокості комуністів.

Звернемо увагу на культурну ідентифікацію «Санаторійної зони», адже ця тема є надзвичайно важливою. Загальновідомо, що М. Хвильовий брав участь у літературній дискусії 1925-1928 років, широко та публічно представляючи свої думки про «романтику вітаїзму», «психологічну Європу», вибір між «Україною та Малоросією» (як вибір між деколонізацією та імперією), про українську літературу в європейському контексті тощо. У повісті теж є згадка про Європу, коли сестра анарха шукає причину зміни його думок про Захід. Це поняття письменник трактував як заперечення народництва, провінціалізму, міщанства та ін. Проте він описав Європу, акцентуючи увагу на її психологічному вимірі. Як висновок, варто зауважити: використання європейських мотивів мають на меті одну надзвичайно важливу мету – національне та культурне визволення України.

Національна ідея у творі реалізована автором також завдяки ретроспекціям. М. Хвильовий порівнював тогочасне буття з революційними ідеалами. Головним художнім засобом, що допоміг ретроспективно осмислити національну ідею повісті є кіномонтаж, тобто уривчастість описів, картин, фрагментарність образів минулого, що час від часу з'являлися у свідомості персонажів. Ці елементи – яскраве свідчення кризи світогляду анарха, виразний розрив зв'язків із минулим та навіть компромісу, коли персонаж приймає послугу тих, кого упродовж довгого часу вважав ворогами. Значна кількість ретроспекцій переносить читача у минуле анарха, аж до першого побиття різкою, що міцно закоренилося у його пам'яті як знущання над дитячою психікою. Такий вид перенесення в минуле завжди глибоко символічний. Саме завдяки цьому стає більш зрозумілим його травмований, бо надломлений внутрішній світ.

Тлом для подій повісті «Санаторійна зона» стала атмосфера хворобливості, передана через осінню пору, сумну та ностальгійну: «...і стоїть той тихий осінній сум, що буває на самотньому ставку, коли не листя, а золотий

дощ злітає з печальної білоногої берези, коли глибокою пустелею відходить голубе небо в невідомий дальній димок...» [7, с. 423]. Варто зауважити, що згадана цитата, використана автором декілька разів, відрізняється тільки пунктуацією. Наприклад, у кінці твору відчутна завершеність, адже М. Хвильовий замінив три крапки на одну. Осінь для головних персонажів стає ознакою занепаду, адже у цей період захворів анарх і його подруга Майя, а романтик революції – Хлоня все частіше тонує у меланхолійному настрої. Таке відчуття осені яскравіше продемонструвало настрої людей після революції, коли романтики відчули себе у безвихідному становищі замість втілення їхньої великої мрії.

Досить цікаво письменник поєднав поняття хвороби та революції. Наведемо твердження Ю. Безхутрого про основу революції, яка насправді є більш масштабною, руйнівною і менш контрольованою за хворобу: «Революція не очищувальна злива над людством, а кров, біль, втрати й смерть. Той, хто стає частиною цієї невоситимої машини нищення, руйнується як особистість» [3, с. 174]. Політику радянської влади досить часто характеризували за допомогою метафор хвороби. У творах М. Хвильового актуалізовано розуміння революції у крайньому вияві, вона сприймається як можливість досягнення світового ладу. І. Дзюба вважав, що революція у баченні митця могла бути сприйнята як можливість довгоочікуваного визволення України.

Аналізована повість перенасичена різними деталями, дискусіями, інтертекстуальними вставками, що ускладнює її сприйняття реципієнтом. На думку багатьох дослідників, це своєрідна гра М. Хвильового з читачем, спеціальне заплутування його автором, ключем до розгадки якого, поряд із відновленням логіки повісті, є осягнення й інтуїція, закодовані в образній системі та композиційних трансформаціях. Г. Грабович вважає інтертексти (а також автоінтертексти) частиною модерністського стилю М. Хвильового [4, с. 246], а тому пошук логічного вектора у творах буде відшукуванням точок проєкції авторської свідомості.

«Санаторійна зона» – це портрет історичної доби, створений М. Хвильовим, де відбиті абсурдні риси буття України першої половини ХХ століття, у якому жили і в яке вірили персонажі повісті. У ній підкреслено трагічну дійсність, зображену завдяки майстерному використанню символіко-алегоричних елементів. Також твір дає можливість усвідомити трагедію українського народу, що опинився в центрі складних історичних подій. Письменник гостро критикував радянську владу (хоч змушений це робити завуальовано), що принесла чималі страждання Україні, та відверто зобразив деградацію особистості в умовах репресій, втрату її внутрішнього стержня та національної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Вступна стаття. *Хвильовий М. Новели, оповідання. «Повість про санаторійну зону». «Вальдшнепи». Роман. Поетичні твори. Памфлети.* Київ: Наукова думка, 1995. С. 5-32.
2. Агеєва В. П. Українська імпресіоністична проза. Київ: Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1994. 158 с.
3. Безхутрий Ю. Хвильовий: проблеми інтерпретації. Харків: Фоліо, 2003. 495 с.
4. Грабович Г. Символічна біографія у прозі Миколи Хвильового. *Грабович Г. Тексти й маски.* Київ: Критика, 2005. 312 с.
5. Лесняк Ю. Паравербальний вимір екзистенційної проблематики «Повісті про санаторійну зону» Миколи Хвильового. *Українське літературознавство.* 2020. №85. С. 14.
6. Павличко С. Психопатичний дискурс: Микола Хвильовий. *Павличко С. Теорія літератури.* Київ: Основи, 2009. С. 266-273.
7. Хвильовий М. Повість про санаторійну зону. *Хвильовий М. Вибрані твори / упор. Р. В. Мельників.* Київ: Смолоскип, 2011. С. 351-473.
8. Цюп'як І. Екзистенціал смерті як вимір буття в прозі Миколи Хвильового. *Слово і час.* 2001. №3. С. 72-75.